

“Бекитемин”

Ж.Баласатын атындагы Кыргыз улуттук
университетинин илимий иштер боюнча
проектору ф. м.и.д., профессор А.А.Чекеев

“23 январь, 2020-ж.

Сманбаев Өрнөкбек Амановичтин “Окуучуларга айыл чарба кесиптерине
багыт берүүнүн теориясы жана практикасы (айыл мектебинин мисалында)”
аттуу 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине расмий

оппоненттин

ПИКИРИ

Республикасынан рынок экономикасына өтүүдө эмгекти уюштуруунун
жаңы формалары, заманбап техника, прогрессивдүү технологиялар боюнча
сапаттуу билимди талап кылган адистиктер пайда болду. Бул шарттарда
Кыргызстандын айыл чарбасы өндүрүштүк каражаттарга карата менчиктин,
эркин ишкердиктин ар түрдүүлүгүнө, өндүрүшкө толук кожоюндукка,
жумуш жүргүзүүдө келишимдик катнаштын болушуна, финанссылык көз
карандысыздыгына негизделген. Ушул жагдайлар, айыл чарбанын өнүгүү
перспективасы кесип ээлерине жогорулатылган талаптарды кооп, мектеп
окуучуларын адистики аң-сезимдүү тандап алууга даярдоого таасирин
сөзсүз тийгизет.

Жаңы социалдык-экономикалык шарттарда айыл мектеби коомдун
социалдык структурасын түзүүдө чоң роль ойногондуктан окуучуларга
эмгектик тарбия жана кесиптик багыт берүү маселесин жакшыртуунун
зарылдыгы келип чыкты.

Бул диссертациялык иштин *актуалдуулугу* базар экономикасынын шарттарында айыл мектептердин окуучуларына айыл чарба кесиптерине багыт берүүнүн методологиялық, теориялық жана практикалық жактары изилденбөгөндөгү менен негизделген.

Диссертация киришүүдөн, төрт главадан, корутундулардан, практикалык сунуштардан, 424 аталыштарды камтыган колдонулган адабияттардын тизмесинен жана 11 тиркемеден турат. Иштин негизги мазмуну 242 бетти, 4 сүрөттү жана 9 таблицаны камтыйт.

Автор тарабынан көп жылдык изилдөөсүнүн ар кайсы этаптарында өтө тыкандык менен көлөмдүү жумуштар аткарылғандагы көрүнүп турат. Иштин максатына ылайык алар төмөнкү аспекттерди бири бири менен логикалык өз ара байланышта жүргүзүлгөндүгүн кыскача белгилейм.

1. *Тарыхый-ретроспектиналык аспекти.* Кыргызстандын тарыхый, саясий, социалдык-экономикалык жактан өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү, жаңы этапы кесиптик багыт берүү ишинин генезисин, формасын, методдорун жана мазмунун изилдөөнүү талап кылган. Окуучуларга кесиптик багыт берүү проблемасы төрт этапта калыптанган. Ар бир этапта аныкталган милдеттерди мектеп практикасында ишке ашыруунун стратегиясы жана тактикасы иштелип чыккан. Топтолгон теориялық жана практикалык материалдарды жаңы методологиялык позицияда талдоо жана чыгармачылык менен пайдалануу, окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн регионалдык концепциясын иштеп чыгууда мааниге ээ болгон.

Республиканын экономикасында агрардык сектор негизги орунду ээлөндөктөн, коомдогу социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдүн шартында айыл чарбасынын квалификациялуу даярдыгы бар кесип ээлериңе муктаждыгы өсүүдө. Айыл чарбасында эмгекти уюштуруунун жаңы формаларынын киргизилиши, алдыңкы технологиялардын колдонула башташы тажрыйбага, традицияга гана эмес, атайын даярдыкты талап кылган, жаңы технологияга негизделген кесиптерге болгон муктаждыкты пайда кылды. Ушуга байланыштуу келечектеги кесип ээлериң жергиликтүү

керектөөлөрдү эске алуу менен мектеп партасынан баштап даярдоону талап кылат. Азыркы кездеги айыл чарбасы кесип ээлеринен көнери профилдеги даярдыкты талап кылат. Бул өз кезегинде айыл мектебинде кесиптик багыт берүү ишин өркүндөтүүнү талап кылган.

Автор кесиптик багыт берүүнү - эмгек рыногунун керектөөлөрүн эске алуу менен окуучуну кесип тандап алууга даярдоо боюнча коомдук жана педагогикалык таасир этүүнүн системасы катары изилдөө иштерин жүргүздү.

Айыл мектеби белгилүү территориияда, социалдык чөйрөдө жайгашып, өзүнчө феномен катары педагогикалык, социалдык, экономикалык функцияларды аткарат. Мына ушуга байланыштуу айыл мектебинин окуучуларына кесиптик багыт берүү ишин өнүктүрүү үчүн анын стратегиялык жана тактикалык маселерин чечүү керек болгон.

2. Уюштуруучу-педагикалык аспекттер. Айыл чарбасынын реформалоонун натыйжасында рыноктук механизмдердин жана укуктук шарттардын түзүлүшү, окуучулардын атуулдук позициясынын калыптанышына, кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүгө жогорулатылган талаптарды койду. Ошондуктан айыл мектебинин алдына коюлган социалдык заказ окуу-тарбия ишин активдештирип, анын алгылыктуу форма жана методдорун, жаңы мазмунун колдонуунун зарылдыгын пайда кылды. Коомдогу социалдык-экономикалык өзгөрүлөргө, көптөгөн баалуулук-адептик багытталыштарга кайра ой жүгүртпөй, билим берүүнүн парадигмасынын алмашылышынын шарттарында мурдагы формалар, методдор, каражаттар менен айыл мектебинин окуучусун аң сезимдүү кесип тандоого даярдоо маселеси чечилбесин диссертант туура белгиледи.

Окуучуларга айыл чарба кесиптерине багыт берүүнүн методологиялык негизин аныктоодо, азыркы этаптагы коомдогу социалдык-экономикалык шарттарды, өнүктүрүүдө колдонулуучу инновациялык технологияларды, кесипке коюлган талаптарды эске алуу керек.

Кесипке багыт берүүнүн методикасы, методологиясы бул кесиптик өзүн аныктоонун илимий негизин, анын жоболорун, инсандын жана коомдун

кызыгуусун оптималдаштыруу максатында кесип тандоонун практикалык методдорун өркүндөтөт.

Окуучунун айыл чарба кесибине туруктуу кызыгуусун калыптандыруу проблемасы диссертацияда төмөндөгү милдеттерди чечүү менен байланыштырылды:

- окуучулардын Кыргызстандын айыл чарбасынын тармактары, анын илимий негиздери, социалдык-экономикалык мааниси жөнүндөгү түшүнүктөрүн терендөтүү;
- айыл чарбасындагы кесиптер, эмгекти уюштуруунун шартынын талаптарына ылайык келген эмгектик көндүмдөрдү, жана билгичтиkerге ээ кылуу;
- окуучулардын активдүү моралдык-психологиялык багытталышын калыптандыруу жана кесипти тандоого даярдыгынын деңгээлин өстүрүү.

3. *Уюштуруу-педагогикалык өбөлгөлөрү.* Базар экономикасынын шарттарында алдыңкы технологиянын негизинде өнүгүп жаткан айыл чарбасында эмгектенген кесип ээсинин өндүрүштүк функциясын өзгөртөт. Бул кесип ээси жаңы өндүрүштүк технология боюнча жалпы жана атайын билимдерге ээ болуусун, аларды практикада колдонуу даярдыгын талап кылат. Даярдык инсандын социалдык жактан жетилгендигин мүнөздөп, мотивациялык, когнитивдик, иш аракеттик жана баалоочу-мазмундук компоненттерди камтыган, татаал интегративдик касиети. Окуучунун кесип тандап алууга даярдыгын анын коомдун, айыл чарбасынын өнүгүү жөнүндөгү түшүнүктөрү, окууга жана кесипке кызыгуусун, аны тандоонун мотивдерине, өз алдынча атайын билимге, чеберчиликке ээ болуунун көндүмдөрүн камтыган сапат катары диссертацияда каралды. Мына ушул сапаттар адамдын жумуштун мазмунуна жасаган мамилесинен, өзүнүн билимин чыгармачылык менен мобилизациялоого умтулгандыгынан, адептик эркинен жана эмгектеги ийгиликтеги жетүү максатынан байкалат деп жыйынтык чыгарылган.

4. Кесиптик багыт берүүнүн жолдору. Айыл мектебинде кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүү диссертацияда төмөндөгүдөй багыттарда болушу керектиги көрсөтүлдү: уруштуучулук-функционалдык (негизги максатты аныктоо; кесиптик багыт берүү ишинин мүнөзүн негиздөө; кесиптик багыт берүү ишинин катышуучуларынын даярдыгынын деңгээлин аныктоо); мазмундук-процессуалдык (кесиптик багыт берүү ишинин мазмунун аныктоо; кесиптик багыт берүү ишинин максатында педагогикалык аракеттин алгылыктуу формаларын аныктоо; ишке ашыруунун методдорун аныктоо; ишке ашыруунун методдорун аныктоо); жыйынтыкоочу-прогноздоочу (кесиптик багыт берүү ишинин натыйжалуу критерийлерин жана окуучуларга кесиптик багыт берүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу). Окуу процессинде окуучулардын предметтик сабактарга, таанып билүүгө, кесипке болгон кызыгуусун арттыруу керек. Өзгөчө, табигый илимдердин негизин окутууда жергиликтүү чарбанын, райондун, республикабыздын айыл чарбасынын тармактары, аны өнүктүрүүнүн социалдык-экономикалык мааниси, айыл чарбасына керектүү кесиптер жана аларга коюлган талаптар жөнүндө түшүнүк берүү зарылдыгы белгиленген.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы. Республиканын айыл мектептериндеги окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн көйгөйүнүн өнүгүү этаптары жана анын тарыхый-педагогикалык, социалдык-экономикалык өбөлгөлөрү талдоодон сапаттуу өткөрүлдү. Окуучуларга кесиптик багыт берүү маселесинин теориядагы жана практикадагы абалы ачыкталды. Мектеп окуучуларына айыл чарбалык кесипке багыт берүүнүн педагогикалык негиздери, модели, уюштуруучулук-педагогикалык шарттары жана технологиясы иштелип чыкты.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын практикалык маанилүүлүгү.

Изилдөөнүн илимий-педагогикалык негизделген натыйжаларын жана практикалык сунуштарын билим берүүнү модернизациялоо концепциясын түзүүчүлөрү, окуу китептердин жана колдонмоловордун авторлору, мектеп мугалимдери, ЖОЖдордун окутуучулары, мугалимдердин квалификациясын

жогорулатуучу курсардын угуучулары, педагогикалык окуу жайлардын студенттери колдонсо болот. Автордун “Окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн негиздери” боюнча тандоо курсун программысы иштелип чыгыш окутуу процессинде пайдаланса болот, практикалык сунуштары айыл мектеп мугалимдеринин күндөлүк ишмердигинде колдонушу окуучуларга айыл-чарбалык адистиктерге кесиптик багыт берүү ишинин натыйжалуулугун арттырат деп ишенсе болот.

Педагогикалык илимдин өнүгүүсүнүн негизги закон ченемдүүлүктөрүн Θ.А.Сманбаевдин докторлук диссертациясына проекциялап, он баа берүүгө татыктуу болгон төмөнкү учурларды кыскача белгилейм:

1. Айыл чарба кесиптерине багыттоонун социалдык-педагогикалык маанилүүлүгү. Айыл мектеби социомаданияттык чөйрөдөгү ар түрдүү факторлордун, шарттардын жыйындысын камтыган билим, тарбия жана кесиптик багыт берүүчү педагогикалык мейкиндик болуп эсептелет. Ушуга байланыштуу айыл мектебин социалдык институт катары төмөндөгү функцияларды аткарат: Кыргызстандын дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кошулуунун шарттарында балдардын билим алуусундагы жана кесип тандоосундагы муктаждыктарды канаттандыруучу; айылды жаратуучу; мектеп бүтүрүүчүсүнүн өзгөчө дүйнө таанымын калыптандыруучу; инсандык жана маанилүү кесиптик сапаттарды тарбиялоочу; айылдын жашоочуларына руханий, маданий жактан таасир этүүчү тарбиялоочу борбор болуп саналары иште баса белгиленди.

2. Айыл мектебинде окуучулардын кесип тандап алуусунун эффективдүүлүгү түзүлгөн педагогикалык шарттарга байланышат. Аларды окуучу кесип тандап алуусун төмөндөгүдөй багыттарда өркүндөтүлдү – кесип, адистик, аны тандоо жөнүндөгү билимдерге ээ кылуу; себептик-натыйжалык байланыштардын негизинде кесипти туура тандап алуу жөнүндө ой жүгүртүүгө үйрөтүү; маселелерди чечүүнүн себептерин, маңызын жана жолдорун аныктоо; кесип тандоодо аң-сезимдүүлүкү калыптандыруу. Педагогикалык шарттар - айыл мектебинде багытталган

натыйжалуу кызмат өтөөсүн камсыз кылган мүнөздөмөсү катары кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүдө окуучулардын айыл чарбасындагы кесиптерди аң сезимдүү тандап алуусунун даярдыгынын компоненттеринин жана критерийлеринин калыптанышына оң таасирин тийгизээри диссертацияда тастыкталды.

3. Окуучунун айыл чарба кесибине туруктуу кызыгуусун калыптандыруу проблемасы төмөндөгү милдеттерди чечмелөө менен ишке ашырылды: окуучулардын Кыргызстандын айыл чарбасынын тармактары, анын илимий негиздери, социалдык-экономикалык мааниси жөнүндөгү түшүнүктүрүн тереңдетүү; айыл чарбасындагы кесиптер, эмгекти уюштуруунун шартынын талаптарына ылайык келген эмгектик көндүмдөрүү жана билгичтиктөрge ээ кылуу; окуучулардын активдүү моралдык-психологиялык багытталышын калыптандыруу жана кесипти тандоого даярдыгынын денгээлин өстүрүү.

Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө мектеп окуучуларга айыл чарба кесиптерине багыт берүү боюнча иштелип чыккан илимий жоболордун, жыйынтыктардын жана практикалык сунуштардын негиздүүлүгүнүн даражасы заманбап талаптарына жооп берет.

Авторефераттын мазмуну диссертациянын мазмуну менен структурасына толук дал келет.

Диссертацияда белгиленген жетишкендиктер менен бирге айрым төмөнкү мүчүлүштүктөр байкалды:

1. Изилдөөнүн жыйынтыктарапынын коргоого алынып чыгуучу негизги жоболорунун көлөмдөрү боюнча бир калыпта болбой калыптыр.

2. Диссертациянын 232-бетинде “Педагогикалык эксперименттин жыйынтыгы изилдөөнүн гипотезасынын жоболорун тууралыгын ... көрсөттү”, деп жазылган, ал эми иштин башында илимий гипотеза жөнүндө сөз болгон эмес.

3. Төртүнчү глава боюнча жыйынтыктоодо өткөрүлгөн педагогикалык эксперименттин натыйжаларын сандык жана сапаттык талдоонун ордуна көпчүлүгү теориялык тыянактарды чыгаруу менен чектелиптири.

4. Авторефераттың резюмесинде колдонулган изилдөө методдордун арасында “математикалык-статистикалык” ықмалар белгиленген, ал эми диссертацияда проценттерди эсептөөлөр эле колдонулуптур.

Бирок, жогоруда көрсөтүлгөн кемчиликтер диссертациянын жалпы илимий-педагогикалык деңгээлине таасир кылбаганын белгилейбиз.

Сманбаев Өрнөкбек Амановичтин “Окуучуларга айыл чарба кесиптерине багыт берүүнүн теориясы жана практикасы (айыл мектебинин мисалында)” темасындагы педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндөгү жобосунун” 9 пунктунун докторлук диссертацияларга коюлган талаптарына ылайык келет. Ал эми изденүүчү Ө.А.Сманбаев 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу деп эсептейм.

Расмий оппонент

Ж.Баласагын ат. КУУнун мектепке чейинки,

мектеп педагогикасы жана билим

берүүнүн технологиялары кафедрасынын

профессору, пед. ил. докт.

Н.О.Мааткеримов



Н.О. Мааткеримов
Руководитель докторской
работы доктор физико-математических наук